
NIKOLAJ TIMČENKO

SEREN KJERKEGOR: POJAM STREPNJE

Seren Kjerkegor, mislilac „koi je stvarnost svo- ga doba doživljavao kao napušteni tragični usam- ljenik” (Miladin Životić), posvetio je nekoliko svojih dela problemu strepnje. Taj problem je, prema ovom misliocu, jedan od centralnih prob- lema svakog filosofiranja u čijem je osnovu egzistencija. Kjerkegoru, nema sumnje, najbo- lje pristaje, kao i Ničeu, naziv filosa-pesnika, i to ne samo po njegovom stilu, koji je više emocionalan i metaforičan nego racionalan i logicistički, već i po — pre svega— stavu da je osnovni problem filosofije odnos čoveka prema samome sebi, — čime je ovaj danski mislilac izjednačio filosofiju i literaturu. Ono što bitno odlikuje odnos čoveka prema samom sebi, po Kjerkegoru, jeste strepnja; slobodno se, dakle, može reći da je strepnja jedan od osnovnih određujućih pojmova Kjerkegorove filosofije. Čovek je biće čija su najbitnija svojstva: stal- na pomisao na smrt, briga za vlastitu egzisten- ciju, strah od svih — i veoma raznovrsnih, od- nosa u koje čovek stupa sa drugim ljudima i svetom oko sebe. Jedno od najvažnijih dela Serena Kjerkegora zove se *Ili-ili*: osnovna ideja dela je u tome da čovek neprekidno živi u si- tuacijama koje se karakterišu protivrečnostima, dilemama, paradoksima i „ili-ili” motivima u ko- jima se čovek uvek mora radikalno odlučivati. Glavni imperativ koji se postavlja pred čove- ka, u toku sveukupne njegove egzistencije, jeste neophodnost da se opredeljuje između „ili-ili” mogućnosti, i to njegovu prirodu definiše ne samo kao paradoksalnu i kontradiktornu nego, često, i kao konformističku. Naime, u delu koje je pred nama — *Pojam strepnje* (SKZ, Beograd 1970) — Kjerkegor primećuje: „Čovek bi rado da pobegne od neumitne jasnoće, doslednosti koja bije pravo u oči. Hteo bi da se privikne na grešnost, da joj se preda, itd. itd. Ne bi hteo da stvori sebi neprilike...”

Polazeći sa stanovišta individuuma, Kjerkegor najoštrije kritikuje Hegela zbog zanemarivanja egzistencije, naime zbog toga što je rešenje i ishodište problema našao u božanskom apsolutu. Hegelijansko rešenje problema preko božanskog apsoluta za Kjerkegora je neprihvatljivo jer mu izgleda kao uskraćivanje bitnih prerogativa individuuma, koji mora biti apsolutno slobodan u svom izboru mogućnosti. Apsolut u Hegelovom smislu nepodoban je za individuum koji je upućen na traženja ličnog boga i lične sreće. Ono čemu čovek teži, i što predstavlja demistifikovanu i ljudskosti primerenu težnju — jeste, prema Kjerkegoru, lični apsolut. Uslov za ličnu sreću jeste apsolutna lična sloboda individuuma i, u isto vreme, vera. U krajnjem zaključku svoje filosofije, Kjerkegor ipak dozvoljava da lucidnost, u stvarima kada um ne pomaže, ustupi mesto dogmatici, odnosno veri. Spasenje je u obnovljenom, regenerisanom hrišćanstvu, društvu slobodnih i humanistički usmerenih individuuma koji, ipak, rešenje svojih graničnih situacija nalaze u — veri.

U Knjizi *Pojam strepnje* (preveo Gligorije Ernjaković) nalazimo mnoge stavove koji potvrđuju ovu opštu sliku o osnovnim tendencijama i zaključcima Kjerkegorove filosofije. Tako, naučiti da se plaši jeste, po Kjerkegoru, „avantura kroz koju mora da prođe svaki čovek” jer — kako kaže ovaj danski mislilac i tragični usamljenik koji je izgubio egzistencijalnu bitku sa svojom sredinom — „svako mora naučiti da se plaši — ako neće da propadne... zato što će se izgubiti u strepnji; ko je naučio da strepi na pravom mestu i u pravo vreme, taj je ovladao najvišim znanjem”. Čovek nije ni životinja ni anđeo, — on je sinteza onoga što podrazumevamo pod životinjom i anđelom. Strepnja koja je rezultat te sinteze dolazi iz samog čoveka, kao posledica njegove ljudske, u osnovi grešne prirode, a ne nečeg što je izvan njega. Strepnja je čovekova kob i sreća, njegovo opterećenje ali i bitno svojstvo; u tom smislu Kjerkegor i kaže: „Strepnja je mogućnost slobode, samo takva strepnja uz pomoć vere oblikuje čoveka rastajući sve konačnosti, otkrivajući sve obmane njihove. Nema velikog inkvizitora koji bi raspolažao tako užasnim sredstvima za mučenje kao strepnja, niti uhode koji bi umeo sa toliko lukavosti napasti osumnjičenoga upravo u trenutku kad je on najslabiji ili mu tako vešto namestiti zamku u koju treba da upadne, kao što to ume strepnja; ni najpronicljiviji sudija ne ume optuženog tako ispitivati kao što to čini strepnja, koja ga nikad ne ispušta: ni u rasejanosti, ni u buci, ni pri radu — bilo danju ili noću.”

U ovom „opisu” pojma strepnje ipak je akcentat na kategoriji *mogućnosti*, koja je takođe bitna u sistemu Kjerkegorove misli. Sam Kjerkegor, naime, označuje mogućnost kao „najtežu od svih kategorija”, duhovito dodajući: „Istina, često se čuje i suprotno: da je mogućnost tako laka, a stvarnost tako teška. Ali ko tako govori? Neki bednici koji nikad nisu znali šta je mogućnost, a kad im je stvarnost pokazala da nizašta nisu, niti će ikad biti, oni su se uhvatili za prvu mogućnost koja im je bila pod rukom, lažno je okitili da bi je učinili lepom i zavodljivom...” Po Kjerkegoru, *mogućnost* kao egzistencijalna, odnosno kao filozofska kategorija, što je isto — nije ništa drugo do put svake individue do ličnog apsoluta preko sopstvenog i ne-sputanog izbora. U tom smislu treba razumeti i sledeće Kjerkegorove reči iz istog konteksta o mogućnosti i stvarnosti: „Ne, u mogućnosti je sve jednako moguće, a onaj ko se odista na mogućnosti vaspitavao, u stanju je da shvati ono što je užasno, kao i no što obećava prijatnosti” Samim tim, Kjerkegorovu kategoriju mogućnosti treba shvatiti i kao široku, humanističku platformu sa koje se uspostavlja distancijalni, kritički odnos prema stvarnosti kao postojećem, kao nečem što konzervira odnose i sputava stvaralačke i preobražavalačke inicijative. Slediti mogućnost predstavlja izvestan rizik, i to je dovoljan razlog za stvaranje strepnje — čiji su uzroci najmanje dvostruki: oni koje je i sam Kjerkegor nazvao spoljašnjim, i koje je označio kao zamke koje postavljaju inkvizicija, razne sudije i uhode, i oni koje je Kjerkegor nazvao — mogućnošću i postavio pitanje da li će tu mogućnost sama individua iskoristiti.

Na kraju valja istaći i ovo: pored Marksa i Ničea, Kjerkegor je mislilac XIX veka koji je itekako prisutan u misaonim i preobražavalačkim preokupacijama našeg veka. To je živ i podsticajan mislilac koji je u svom delu postavio mnoge bitne i nezaobilazne probleme čovekove egzistencije i esencije. Zato je prevod njegovog dela, za koje je predgovor — „Dijalektika traženja apsolutnog”, napisao Abdulah Šarčević, dragocen doprinos našoj kulturi u celini, a značajan datum u našem dubljem poznavanju misli i dela mislioca kome dugujemo neke od najzbudljivijih stranica o situaciji modernog čoveka.